

ПРИКЛАДНА ПСИХОЛОГІЯ. ПРОФЕСІЙНА Й ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.5/08>**Бахвалова А.В.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРОФЕСІЙНОЮ САМООЦІНКОЮ ЖУРНАЛІСТІВ ТА ЇХ УСПІШНІСТЮ

Статтю присвячено встановленню зв'язків між професійною самооцінкою та успішністю журналістів. Ці феномени описані як теоретичні конструкти та не зовсім досліджені емпірично. Обидва згадані феномени мають багатокомпонентну структуру. Для опису структури професійної самооцінки використано підхід А.О. Реана, в якому її складниками є операційно-діяльнісний та особистісний аспекти, самооцінка результату і потенціалу. Натомість для опису конструкту успішності застосований підхід О.М. Родіної, який передбачає виокремлення суб'єктивної та об'єктивної сторін успішності. Для дослідження професійної самооцінки використано психодіагностичні методики (для дослідження професіоналізму журналіста, його професійно важливих якостей тощо), а успішність вивчалася за допомогою методу анкетування. Питання анкети стосувалися: рівня доходів, частоти одержання відгуків від аудиторії, задоволеності рівнем доходів і посадою, міри довіри аудиторії, ступеня впізнаваності журналіста аудиторією, наявності професійних нагород, отримання запитів на створення матеріалів від сторонніх ЗМІ. У результаті дослідження виявилось, що між усіма складниками професійної самооцінки наявні позитивні статистично значущі взаємозв'язки. Також виявлено численні кореляційні зв'язки в структурі успішності. Зокрема, вдалося виокремити чотири пари діад, що утворили такі фактори успішності журналіста, як дохід, взаємодія з аудиторією, популярність та амбіційність. У процесі факторного аналізу складники професійної самооцінки та успішності були об'єднані у два окремі інтегральні фактори, між якими були встановлені такі зв'язки. Професійна самооцінка позитивно та значуще корелює з успішністю. Окрім цього, професійна самооцінка як незалежна змінна в регресійній моделі описує четверту частину дисперсії успішності. Отримана регресійна модель потребує доопрацювання, проте вона підтверджує наявність каузального зв'язку між професійною самооцінкою та успішністю журналістів.

Ключові слова: журналісти, причинно-наслідкові зв'язки, професійна діяльність, професійна самооцінка, професійна успішність, структура.

Постановка проблеми. Проблема дослідження успішності будь-якої професійної діяльності становить певний виклик для дослідника, зважаючи на її багатоаспектність, необхідність застосування творчого підходу й знань, особливостей самої професії, що вивчається, для пошуку рішення. Незважаючи на це, саме такий тип проблем є найбільш цікавим для дослідження та відповідає запитам, що надходять із практики. Знання детермінант та факторів, із якими пов'язана успішність, дозволяє впливати на її рівень. Підвищення власного рівня успішності є одним із частих запитів самих професіоналів під час роботи з психологом або безпосередніх керівників.

Одним із факторів, пов'язаних з успішністю, є професійна самооцінка як єдність знань про свої вміння, навички та особисті якості, оцінка власних результатів праці, міри задоволеності ними та розуміння власного потенціалу. Крім того, професійна самооцінка тісно пов'язана з психологічним благополуччям професіонала (робота з яким також є одним із ключових запитів до психолога), яке часто зазнає негативних впливів у представників такої сфери діяльності, як журналістика.

Зокрема, якщо говорити про професію журналіста, то її психологічна сторона та індивідуальні властивості самого професіонала вивчені

недостатньо, особливо якщо говорити про вітчизняний науковий простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій указує на те, що професійна самооцінка та успішність журналістів описані в наукових роботах досить фрагментарно, не кажучи вже про зв'язок між цими феноменами. Зокрема, А.М. Ананьєв пов'язує успішність із професійно-важливими якостями журналіста, виділяючи серед останніх кілька груп: комунікативні, інтелектуальні, вольові, емоційні та психомоторні [1]. Однак статистично їх вплив на успішність ніяк не обґрунтовується, хоча ці групи якостей входять до структури професійної самооцінки і, безумовно, пов'язані з успішністю загалом.

Аналогічна ситуація вбачається і в інших вітчизняних працях: автори згадують конструкт успішності побічно, концентруючись на його чинниках, наприклад довірі [6] або майстерності писати просто і доступно, структурувати текст [7]. Водночас саме розуміння поняття «успішність» не конкретизується й не розкривається детально.

З іншого боку, успішність часто імпліцитно прирівнюється до популярності блогу або самого журналіста, який, на думку Н. Клас та К. Веллброка, може бути «людським брендом», основними складниками якого, з одного боку, є поінформованість аудиторії про бренд, з іншого – імідж журналіста, що складається з журналістської продуктивності, особистості самого журналіста, його неповторності, цінності самовираження та впливу елементів бренду [11]. Автори пропонують модель оцінки успішності журналіста як бренду, яка, однак, актуальна не для всіх професіоналів, а для тих, хто формує власний імідж, репутацію та «бренд», має особистий блог тощо.

Г. Гандзівська, С. Штурхецький та інші розглядають готовність до змін як ключовий ресурс для досягнення журналістами успіху в житті загалом, а не лише в роботі [9]. Водночас успіх пояснюється як наявність сенсу в житті, а негативні сценарні установки є бар'єрами в його досягненні. Автори також наголошують на важливій ролі моральних якостей та цінностей у становленні смисложиттєвих орієнтацій, тобто досягненні життєвого успіху.

Якщо зосередити увагу на факторах успіху журналіста, то Г. Гарріс та К. Вал-Йоргенсен зазначають, що для журналістів, які працюють у сфері мистецтва, важливо не лише володіти знаннями основ журналістики, а й добре розумітися на тій галузі, про яку вони пишуть (музика, театр, образотворче мистецтво), а також підтримувати

хороші стосунки з відомими діячами мистецтва в цій галузі, адже «інформатори формують важливу частину соціальної мережі журналіста» [10, с. 632]. Водночас стосунки з колегами та начальством також є важливою частиною загальної задоволеності діяльністю. Не менш важливими є і стосунки з аудиторією, які можуть мати досить незвичний характер: якщо одні журналісти очікують позитивних коментарів та побоюються ворожих, то інші фахівці розцінюють ворожі коментарі аудиторії як визнання власної успішності [12].

Усе вищесказане щодо поняття успішності справедливо може бути перенесене і на проблему дослідження професійної самооцінки журналістів, адже вона згадується переважно як теоретичний конструкт [3], але емпірично вона ще не досліджена. Саме тому професійна самооцінка та успішність журналістів, як і зв'язок між цими феноменами, є перспективним полем для дослідження, особливо враховуючи психологічні труднощі, з якими журналісти зіштовхуються в процесі своєї діяльності: необхідність усе робити швидко й терміново, регулярна робота з негативними новинами, польові умови праці тощо.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб описати структуру професійної самооцінки та структуру успішності журналістів, а також дослідити зв'язки між цими феноменами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розпочнемо зі структури професійної самооцінки, запропонованої А.О. Реаном. Остання містить два аспекти – операційно-діяльнісний та особистісний (разом із самооцінкою результату та потенціалу) [4]. Саме цей підхід став методологічною основою дослідження.

Якщо ж говорити про успішність, то найбільш змістовно її відображає підхід О.М. Родіної, в якому цей феномен представлений через внутрішній та зовнішній критерії [5]. Внутрішній критерій (суб'єктивна сторона) передбачає власну задоволеність діяльністю, тоді як зовнішній (об'єктивна сторона) – результативність, ініціативність та взаємодію з колегами.

Описуючи методологічні основи дослідження, важливо приділити увагу і методам, які в ньому використовувалися. По-перше, ним є психодіагностичний метод, представлений такими інструментами, як:

- методика вивчення професіоналізму журналіста Л.А. Закірзянної для вивчення операційно-діяльнісного аспекту, який виявляється, зокрема, у м'яких навичках (soft skill);

- авторська методика дослідження професійно важливих якостей як компонента особистісного аспекту;

- методика «Мотивація до кар'єри» А. Ное, Р. Ное, Д. Баххубер в адаптації Є.О. Могільовкіна, а саме шкала «Кар'єрна інтуїція», яка дозволяє досліджуваному оцінити власний потенціал;

- методика «Інтегральна задоволеність працею» Н. Фетискіна, що дозволяє оцінити свої результати через міру задоволеності різними аспектами власної діяльності.

По-друге, метод анкетування для дослідження складників успішності журналіста. Зокрема, досліджуваним пропонувалися закриті запитання (окрім одного), які стосувалися таких сфер, як рівень доходів, частота отримання відгуків на свої матеріали від аудиторії, наявність професійних нагород, міра задоволеності рівнем доходів, ступінь упізнаваності журналіста аудиторією, міра довіри аудиторії, частота отримання запитів на створення матеріалів від сторонніх ЗМІ (у яких журналіст не працює), міра задоволеності власною посадою.

Якщо провести паралель із критеріями успішності з підходу О.М. Родіної, то внутрішній критерій відповідає задоволеності рівнем доходів та власною посадою; результативність представлена через рівень доходів, отримання відгуків, наявність нагород; ініціативність та взаємодію з колегами можна оцінити через наявність запитів від сторонніх ЗМІ, адже зазвичай звертаються до найбільш помітних та цікавих аудиторії журналістів (часто співробітництво розпочинається з ініціативи самого журналіста, який пропонує створити матеріал для певного ЗМІ), ці запити також є стимулом до взаємодії з колегами за фахом.

Запитання анкети формулювалися так, що можливі відповіді на них у більшості випадків, окрім оцінки професійних нагород (яка містила 2 питання) та рівня доходів (містило 5 варіантів з описами відповідних рівнів доходів), були такими: «так», «певною мірою» та «ні». Такі варіанти легко перекодувати в порядкову шкалу і надалі опрацьовувати, наприклад, через коефіцієнт кореляції Спірмена.

У дослідженні взяли участь 110 журналістів (27 чоловіків та 83 жінки), середній вік – 31 рік; їхній професійний стаж варіювався від 2 до 35 років, а загальний психофізичний стан у момент дослідження становив 7 балів із 10.

По-перше, необхідно актуалізувати внутрішню структуру професійної самооцінки. Для цього двічі проводилася процедура зниження розмірності

даних: спочатку 8 шкал методики Л.А. Закірзянової (здатність керувати собою, цінності, чіткі цілі, пролонгований саморозвиток, навички вирішення проблем, творчий підхід, комунікативна компетентність, знання особливостей журналістської діяльності) були зведені до єдиного фактору «операційно-діяльнісного аспекту»; аналогічна ситуація відбувається з трьома шкалами методики дослідження професійно-важливих якостей (когнітивні, практичні та якості емоційної стійкості), об'єднаних в особистісний аспект за допомогою факторного аналізу.

Другий етап факторного аналізу передбачав створення інтегрального фактору професійної самооцінки через об'єднання операційно-діяльнісного, особистісного аспекту, самооцінки потенціалу (показник шкали «Кар'єрна інтуїція») та результату (загальний показник методики Н.П. Фетискіна). Цей інтегральний показник необхідний для встановлення зв'язків професійної самооцінки з успішністю.

Тепер розглянемо кореляційні зв'язки всередині структури професійної самооцінки (див. рис. 1).

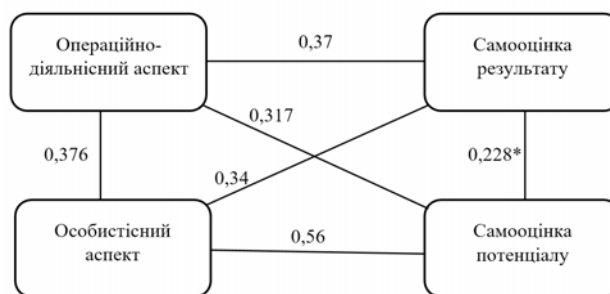

Рис. 1. Графічне представлення структури професійної самооцінки журналістів (зв'язок, позначений зірочкою, значущий на рівні $p < 0,05$, решта – на рівні $p < 0,01$)

На рис. 1 лінії відображають статистично значущі, позитивні кореляційні зв'язки, сила яких додатково позначена цифрами (використовувався двосторонній коефіцієнт Пірсона). Усі зв'язки, крім одного, значущі на рівні $p < 0,01$. Також варто зазначити: хоч зв'язки є слабкими, проте вони наявні між усіма складниками професійної самооцінки та формують досить щільну внутрішню структуру феномену.

Найбільшу увагу привертають найслабший та найсильніший зв'язки. Обидва пов'язані із самооцінкою потенціалу. На етапі теоретичної розробки дослідження передбачалося, що самооцінка потенціалу буде тісно пов'язана із самооцінкою результату, тобто виконуватиме функцію «роботи над помилками» та рефлексії щодо того, як можна досягти ще кращих результатів. Проте отримана

модель показує, що самооцінка потенціалу має сильніший зв'язок з особистісний аспектом, ніж із самооцінкою результату; самооцінка потенціалу є рефлексією щодо не стільки досягнень, скільки самовдосконалення та роботи над собою.

Другим феноменом, структуру якого необхідно актуалізувати, є успішність. Наразі широкому загалу (у межах конференції молодих науковців) уже були представлені певні напрацювання з цього питання [2], однак із часом вони були доопрацьовані та доповнені.

Кореляційні зв'язки (односторонній коефіцієнт Спірмена) між усіма компонентами успішності, дослідженими за допомогою анкети, представлені на рисунку 2.

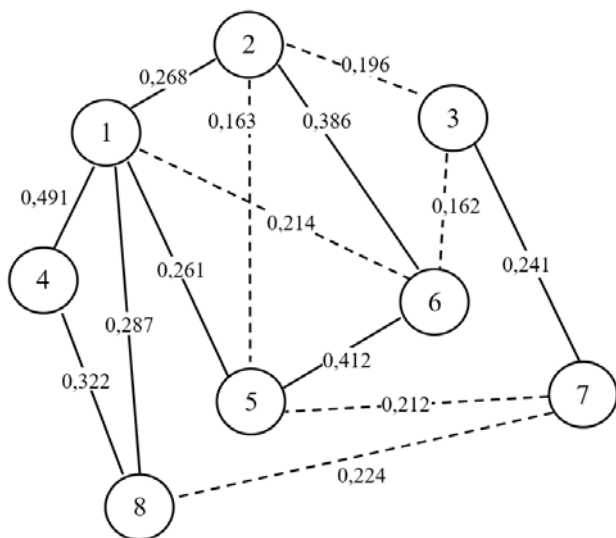

Рис. 2. Графічне представлення структури успішності (пояснення до рис.: 1 – рівень доходів, 2 – отримання відгуків, 3 – запити від сторонніх ЗМІ, 4 – задоволеність рівнем доходів, 5 – довіра аудиторії, 6 – впізнаваність, 7 – нагороди, 8 – задоволеність посадою; пунктирна лінія – кореляція значуща на рівні $p < 0,05$, суцільна лінія – на рівні $p < 0,01$).

Сформована в процесі дослідження структура професійної успішності журналіста відрізняється численністю зв'язків. Усі виявлені зв'язки є позитивними та значущими. Найбільшу кількість зв'язків мають такі складники, як рівень доходів, отримання відгуків, довіра аудиторії та впізнаваність. Як бачимо, три з чотирьох центральних складників успішності відображають зв'язок журналіста з аудиторією, для якої і створюються всі матеріали, а також дозволяють дізнатися її реакцію, впевнитися в тому, що інформація дійшла до адресатів.

Четвертим складником, що має найбільше зв'язків, є рівень доходів. Проблема доходів є

доволі непростою в цій професії, зважаючи на те, що заробітна плата журналістів досить невисока, враховуючи психофізіологічний вклад у діяльність [8]. У будь-якому разі рівень доходів є досить типовим показником успішності чи не для всіх професій, тому його визначне місце у вищезазначеній структурі є цілком обґрунтованим.

Відповіді на запитання анкети об'єднані в смислові діади, спираючись на виявлені зв'язки та семантичну близькість:

- рівень доходів – задоволеність ним (фактор «дохід»);
- частота отримання відгуків – довіра аудиторії («взаємодія з аудиторією»);
- надходження запитів від інших ЗМІ – упізнаваність («популярність»);
- наявність та значущість нагород – задоволеність посадою («амбіційність»).

У кожній із діад є такі складники, як об'єктивний (зазначений першим у парі) та суб'єктивний (другим). Наприклад, рівень доходів або наявність нагород – це об'єктивні показники, щодо яких досліджуванам немає сенсу брехати, адже дослідження є анонімним, тоді як задоволеність доходами або посадою, оцінка власної впізнаваності чи довіри аудиторії – суто суб'єктивними змінними. Єднання таких об'єктивних та суб'єктивних факторів є особливістю підходу О.М. Родіної.

Як і у попередньому випадку з професійною самооцінкою, тепер необхідно створити інтегральний показник успішності. Саме для цього і знадобляться виокремлені діади: спочатку дві змінні кожної діади об'єднуються в один фактор за допомогою факторного аналізу, після чого отримані чотири фактори об'єднуються в інтегральний показник успішності.

Як наслідок, наявні два інтегральні показники – професійної самооцінки та успішності, між якими можна встановити статистичні зв'язки. Розпочнемо з кореляційних зв'язків. Застосування двостороннього коефіцієнта Пірсона дозволило встановити позитивний значущий кореляційний зв'язок між вищезгаданими змінними ($r=0,5$, $p < 0,01$). Хоча зв'язок є слабким, але він дає право стверджувати, що успішність зростає разом із професійною самооцінкою (і навпаки).

Однак виникає питання щодо того, чи є цей зв'язок причинно-наслідковим. Для відповіді на нього варто скористатися методом регресійного аналізу. Регресійна модель із двома змінними – успішністю (як залежною змінною) та професійною самооцінкою (як незалежною) – показує досить невисоку прогностичну здатність – 25%.

Однак метод регресійного аналізу передбачає наявність кількох незалежних змінних, кожна з яких частково описує дисперсію залежної. Виходячи з цих міркувань, змінна, яка описує четверту частину дисперсії залежної змінної, досить помітно впливає на неї. Ураховуючи складність самого феномену успішності, регресійна модель, яка його описує, має включати значно більшу кількість предикторів, щоб робити якісні передбачення.

Водночас результати цього дослідження доводять, що програми особистісного розвитку, психологічні тренінги та робота над професійною самооцінкою можуть позитивно вплинути на зростання професійної успішності журналіста.

Висновки. У результаті проведеного дослідження вдалося, по-перше, актуалізувати структуру професійної самооцінки журналіста, у якій усі елементи виявилися пов'язаними статистично значущими, але слабкими зв'язками. Зокрема, виявилося, що зв'язок самооцінки потенціалу з особис-

тисним аспектом сильніший, ніж із самооцінкою результату, тобто під потенціалом розуміють не стільки вершини, яких можна досягнути, скільки саме особисті ресурси, які варто розвинути.

По-друге, була сформована структура професійної успішності журналіста, центральними елементами якої стали рівень доходів, отримання відгуків, довіра аудиторії та впізнаваність.

По-третє, встановлено кореляційні та каузальні зв'язки між професійною самооцінкою та успішністю журналістів. Вплив на професійну самооцінку та робота над її складниками, усвідомлення власних сильних та слабких сторін сприяє зростанню рівня успішності журналіста.

Подальші перспективи дослідження пов'язані з розширенням кількості предикторів у регресійній моделі, яка описує успішність діяльності журналістів, наприклад, через додавання індивідуально-психологічних властивостей самого суб'єкта праці.

Список літератури:

1. Ананьєв А.М. Оцінка професійно-важливих якостей молодих журналістів. *Наука і освіта*. 2005, № 5–6. С. 4–6.
2. Бахвалова А.В. Огляд складових структури успішності професійної діяльності журналістів. *Матеріали XXIII Міжнародної конференції молодих науковців: «Проблеми розвитку особистості в сучасній науці: результати та перспективи дослідження (PPMSRPR)»*. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. С. 12–16.
3. Дзялошинский И.М. Российский журналист в посттоталитарную эпоху. Некоторые особенности личности и профессиональной деятельности. Москва : Изд-во «Восток», 1996.
4. Психология человека от рождения до смерти / Под общей ред. А.А. Реана. Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2002. 656 с.
5. Родина О.Н. О понятии «успешность трудовой деятельности». *Психология работы с персоналом в трудах отечественных специалистов* (под ред. Л.В. Винокурова). Санкт-Петербург : Питер, 2001. С. 74–83
6. Петрик О.В. Довіра як прояв соціального інтелекту у професійній діяльності журналістів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія», Серія «Психологія», № 5, 2017. С. 120–128.*
7. Рудик М. Журналіст-блогер на сучасному інформаційному ринку: секрети майстерності. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*. 2017, Вип. 42. С. 267–272.
8. Cushion, S. (2007). Rich media, poor journalists. *Journalism Practice*, 1(1), 120–129. doi:10.1080/17512780601078910
9. Handzilevska, H., Shturkhetsky, S., Balashov, E., Kostiuchenko, O., & Shulyk, R. (2020). Barriers and resources for journalists' life success. *Journal of Education Culture and Society*, 11(1), 174–185. <https://doi.org/10.15503/jecs2020.1.174.185>
10. Harries G., Wahl-Jorgensen, K. (2007). The culture of arts journalists: Elitists, saviors or manic depressives? *Journalism*, 8(6): 619-639. doi:10.1177/1464884907083115
11. Klass, N., & Wellbrock, C.-M. (2019). The measurement of journalists' brand power and the influence on success. Proceedings of the European Marketing Academy, 48th EMAC Annual Conference, Hamburg. URL: <http://proceedings.emac-online.org/pdfs/A2019-8957.pdf>
12. Post, S., & Kepplinger, H. M. (2019). Coping with Audience Hostility. How Journalists' Experiences of Audience Hostility Influence Their Editorial Decisions, *Journalism Studies*, 20:16, 2422-2442, DOI: 10.1080/1461670X.2019.1599725

Bakhvalova A.V. THE CONNECTION BETWEEN JOURNALIST'S PROFESSIONAL SELF-ESTEEM AND THEIR SUCCESSFULNESS

The article is dedicated to finding links between professional self-esteem and the successfulness of journalists. These phenomena are described mainly as theoretical constructs and little studied empirically. Both of these constructs have a multicomponent structure. The approach of Rean was used to describe the

structure of professional self-esteem. This structure consists of next components: operational and personal aspects, self-assessment of results and potential's self-assessment. Instead, the approach of Rodina was used to describe the construct of successfulness, which involves the separation of subjective and objective success aspects. Psychodiagnostic methods were used to study professional self-esteem (with studying the journalists' professionalism, journalists' professionally important qualities, etc.), and the successfulness was studied using a questionnaire. The last had questions about income level, frequency of receiving feedback from the audience, professional awards, satisfaction with the income level and satisfaction of work position, degree of the audience trust, degree of journalist's recognition by the audience, receiving requests from others media. The study found that there are positive statistically significant relationships between all components of professional self-esteem. Numerous correlations in the structure of successfulness were also found. In particular, four pairs of dyads were managed to single out. These dyads formed the following factors of a journalist's success: income, interaction with the audience, popularity and ambition. In the factor analysis, the components of professional self-esteem and successfulness were combined into two separate integral factors, between which the following links were established. Professional self-esteem positively and significantly correlates with successfulness. In addition, professional self-esteem as an independent variable in the regression model describes the fourth part of the successfulness variance. The resulting regression model needs to be refined, but it confirms the causal link between professional self-esteem and the successfulness of journalists.

Key words: *journalists, causation, professional activity, professional self-esteem, professional success, structure.*